

ชุมชนสุขภาพดีต้นแบบขยายผล: สู่การสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน

ที่มา: Facebook เพจ สุขภาวะชุมชน

ในทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยเผชิญกับรอยต่อสำคัญทางสุขภาพ ทั้งการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ และภาระโรคจากกลุ่มโรคไม่ติดต่อ (NCDs) ที่สูงขึ้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เล็งเห็นว่า “โรงพยาบาล” ไม่ใช่คำตอบเดียวของการมีสุขภาพที่ดี แต่ “ชุมชน” คือป้อมปราการด่านแรก การขยายผลชุมชนต้นแบบจึงไม่ใช่เพียงการส่งต่อรูปแบบกิจกรรม แต่คือการส่งต่อแนวทางการจัดการตนเองเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระดับโครงสร้างสังคม¹ ผ่านโครงการ “ชุมชนสุขภาพดี” ที่มุ่งสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน ในปีงบประมาณ 2568 โครงการนี้ได้ขยายผลอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมกว่า 3,000 ตำบลทั่วประเทศ โดยใช้พื้นที่ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนานโยบายเพื่อสุขภาพ โดยบูรณาการกับภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม

โครงการ “ชุมชนสุขภาพดี” มุ่งส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม (total well-being) ที่สมดุลระหว่างร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสร้างชุมชนที่จัดการสุขภาพตนเองได้ ปลูกพลังชุมชนให้เป็น “ผู้ออกแบบอนาคต” การขยายผลของชุมชนต้นแบบยึดโยงกับ 3 แนวคิดหลัก ดังนี้

พลังสามพราน² (Tri-Power Strategy) คือการผนึกกำลังระหว่างพลังปัญญา (ความรู้/งานวิจัย), พลังสังคม (การรวมกลุ่มของชาวบ้าน), และพลังนโยบาย (ท้องถิ่น/เทศบาล) เพื่อขับเคลื่อนประเด็นสุขภาพอย่างเป็นระบบ³

ปัจจัยทางสังคมกำหนดสุขภาพ (Social Determinants of Health - SDH) โดยเน้นไปที่สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ เช่น รายได้ การศึกษา ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และการเข้าถึงอาหารปลอดภัย⁴

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เปลี่ยนประสบการณ์จาก “คนทำงานจริง” ให้กลายเป็นบทเรียนที่จับต้องได้ เพื่อให้ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ (replicate) ได้โดยไม่ต้องเริ่มจากศูนย์

กระบวนการขยายผลถูกขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งถูกออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ดังนี้

1 การสร้าง “นักถักทอชุมชน” (social operators) กิจกรรมสำคัญคือการพัฒนาศักยภาพแกนนำ ให้มีความสามารถในการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐและชาวบ้าน⁵

2 ธรรมนูญสุขภาพและกติกาชุมชน เป็นการสร้าง “ข้อตกลงร่วม” เช่น ในภาคอีสานมีการขยายผลโครงการ “งานศพปลอดเหล้า” ซึ่งช่วยลดอุบัติเหตุและลดภาระหนี้สินของครัวเรือนได้มหาศาล

3 นวัตกรรมพื้นที่สร้างสรรค์ เปลี่ยนพื้นที่รกร้างให้กลายเป็น “ลานกีฬา” หรือ “สวนผักชุมชน” กิจกรรมนี้ไม่เพียงส่งเสริมกิจกรรมทางกาย แต่ยังเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัย ที่ให้เด็กและผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน⁶

ในปี 2568 สสส. ได้จัดเวที “สานพลัง สร้างนวัตกรรม สู่สุขภาพชุมชนที่ยั่งยืน ปี 2568” เมื่อวันที่ 3-5 กรกฎาคม 2568 ที่อิมแพ็ค เมืองทองธานี โดยมีผู้เข้าร่วมกว่า 3,000 คน จากเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ 3,658 ตำบลทั่วประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประกาศเจตนารมณ์ 12 ประเด็น 34 เป้าหมาย ขับเคลื่อนระบบสุขภาพจากฐานราก⁷ เช่น การป้องกัน NCDs การเฝ้าระวังโรค การส่งเสริมการออกกำลังกาย อาหารสุขภาพ การสร้าง “ผังแม่บทชุมชน” ที่ใช้เทคโนโลยีท้องถิ่น เช่น แอปติดตามสุขภาพชุมชน สร้างศูนย์เรียนรู้ข้ามรุ่น และส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียนที่เชื่อมโยงกับสุขภาพ และสนับสนุนแผนชุมชนจัดการสุขภาพ เช่น ลดการบริโภคเกลือ-น้ำตาล ส่งเสริมการตรวจสุขภาพประจำปี และกิจกรรมออกกำลังกายชุมชน นอกจากนี้ในปี 2568 ยังมีการขยายผลโมเดลต้นแบบ เช่น “นครพนมโมเดล” ที่ใช้ อสม. เป็นกลไกหลักในการจัดการโรคเบาหวานให้หายได้ โดยบูรณาการชุมชนและบริการสุขภาพปฐมภูมิอีกด้วย⁸